

УДК 316.64:17.024.1

С.С. Орденів

ФІЛОСОФСЬКА ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ ПОСТМОДЕРНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розкривається зміст поняття постмодерної правосвідомості суспільства.

Ключові слова: правосвідомість, право, Постмодерн, релятивізм, постструктуралізм, деконструктивізм.

Вступ

Проблема права і правової свідомості, як перманентно актуальна на всіх етапах цивілізаційного розвитку людства, особливо актуалізується на зламі епох, який переживає чи конкретне суспільство, чи світова спільнота. На рубежі ХХ і ХХІ століть такий злам торкається всього світового соціуму у зв'язку з постмодерними культурними зрушеннями, що вплинуло на суспільні почуття, емоції, уявлення про майбутнє. Серед них чи не найважливішу роль у житті суспільства відіграють саме правові почуття та уявлення, оскільки суспільна правосвідомість суттєво впливає на економічні, соціальні, політичні, духовні запити людей.

Феномен правосвідомості у контексті суспільної свідомості та у різних її проявах досліджували такі вчені, як Д. Андреев, В. Андрущенко, О. Атоян, О. Бандура, В. Бачинін, К. Бельський, М. Бердяєв, М. Бойчук, Ю. Дмитренко, Ю. Калиновський, А. Кравченко, П. Кравченко, С. Максимова, Л. Мамут, М. Попович, В. Савельєв, О. Скакун, В. Соловійов, М. Цимбалюк, І. Фарбер та інші. Постмодерні культурні зрушення глобалізованого світу перебували у центрі уваги Ж. Бодрийяра, В. Вашкевича, Ж. Дерріди, Л. Дротянко, П. Козловськи, Ж.-Ф. Ліотара, Р. Рорті, В. Стюпіна, М. Фуко, Ю. Хабермаса тощо.

Деякі аспекти даної проблеми висвітлювалися в правовій, політологічній та філософській літературі, проте експлікації змісту поняття постмодерної правосвідомості суспільства в умовах глобалізації в існуючій філософській літературі поки що немає, що й зумовило дане дослідження.

Основна частина

Відомо, що різні дослідники нерідко використовують одні й ті самі поняття, вкладаючи у них різний зміст залежно від певних історичних і соціокультурних умов, світоглядних установок тощо. Через це зміст понять не завжди адекватно відображає сутність об'єктів і явищ, оскільки зміна останніх у процесі культурного розвитку вимагає перегляду змісту понять, які їх репрезентують. Якщо відкриваються нові знання про дійсність, які не вкладаються в рамки існуючого змісту понять, відповідно, вони потребують експлікації. Поняття «правосвідомість» було відрефлексовано філософією модерного періоду. Водночас у рамках культури Постмодерну це явище зазнає суттєвих змін. Тому зміст таких понять, як «суспільна свідомість» і «правова свідомість», у їхньому співвідношенні зі змістом поняття «Постмодерн» потребують уточнення.

Першість застосування правосвідомості як соціокультурної категорії приписують представнику історичної школи права Ф. К. фон Савінії. Водночас, як зазначає С. Шевцов, Ф. К. фон Савінії у роботі «Система сучасного римського права» використовує зміст концепту «правосвідомість», ще не називаючи

самого поняття. Зокрема, при розгляді тлумачення законів він говорить про «свідомість морального або законного права»... [Разом із тим], ні Савінії, ні традиція, що йому слідувала, не розробляли це поняття... [Тому це значення] поступово змінювалося на «(у)свідомлення правильного і неправильного» [1, с. 23]. Отже, із самого початку у поняття «правосвідомість» були закладені дві антиномічні сфери – правового почуття та праворозуміння, усвідомлення права.

Так, Г. Шершеневич стверджував, що в основі правосвідомості лежить почуття законності – несвідоме спонукання дотримуватися законів, яке виникає у людини через звичку виконувати встановлені правові норми [2, с. 8-9]. Інша сфера отримала свій розвиток у контексті діалектичного поєднання юспозитивістської та марксистської теорії, згідно з якими позитивне право виступає як самодостатній критерій правової реальності та постулюється як єдиний правовий регулятор суспільних відносин, санкціонований державною владою, а правосвідомість – лише відображення встановлених державою нормативних приписів і принципів. На цій основі «правосвідомість» визначається як така форма суспільної свідомості, яка відображає через призму класових інтересів суперечності суспільного буття, пов'язані з нерівністю, і втілена в системі правових ідей, теорій, поглядів і психологічних форм, що виявляються в загальнообов'язкових правових нормах, у груповій, індивідуальній і суспільній правосвідомості» [3, с. 19].

І. Фарбер, осмислюючи правосвідомість як наділену нормативним характером єдність суспільної психології та ідеології, виділив у її структурі пізнавальний бік (правову ідеологію) та емоційно-вольовий (правову психологію), охопивши тим самим правові, психологічні (індивідуальні) та соціологічні (соціальні) форми прояву правосвідомості. На його думку, «правосвідомість є знання особливої сфери соціального життя – знання всіх правових явищ, головним чином, уявлення про права та обов'язки членів суспільства» [4, с. 123]. Вона являє собою сукупність правових поглядів і почуттів, що відображає економічні та політичні потреби й інтереси суспільного розвитку. Привнівши у теорію правосвідомості психологізм, І. Фарбер розвинув низку основних положень структури правосвідомості, задавши тим самим подальший напрям розробки цієї теорії у радянській та пострадянській науці.

Залучення емоційної сфери до теорії свідомості було викликано тим, що у чистому вигляді теорія відображення не могла пояснити випадки деструктивних проявів свідомості, зокрема й правосвідомості. Адже, згідно з цією теорією, якщо правосвідомість людини – це лише результат відображення явищ правової реальності, то чому суспільна правосвідомість не є однорідною та має стільки різних

форм і проявів? З метою вирішення цієї проблеми до змісту поняття правосвідомості були введені структурні елементи правосвідомості – форми її прояву, види і рівні. Вони покликані пояснювати роз'єднаність правосвідомості на основі різних духовних, соціально-психологічних та інтелектуальних особливостей людей, що становлять суспільство. В рамках даної теорії розрізняють такі види та рівні правосвідомості: суспільну та індивідуальну; професійну та повсякденну; юридичну та буденну; наукову і масову [5, с. 201]. Ця практика диференціації та структурування правосвідомості видалася настільки плідною, що деякі вчені розглядали правосвідомість різних соціальних груп і навіть громадянську [6] та конституційну [7] правосвідомість. Що ж у такому разі відбудеться із правосвідомістю, якщо людина раптово змінить соціальну групу, чи, наприклад, ознайомиться з нормами конституції? В контексті даної наукової парадигми було б цілком логічним запропонувати визначити на підставах сукупності поглядів, у яких виражається ставлення різних людей до чинного права, а також їхнього уявлення про правомірність чи неправомірність тієї чи іншої поведінки, дитячу і старечу правосвідомість, чи, наприклад, хлоп'ячу і дів'ячу. Хоча цілком можливо припустити, що такі роботи вже велися або, принаймні, ведуться.

На нашу думку, тотальна неповага до закону у суспільстві не може бути пояснена ані рівнями правосвідомості, ані її видами. До якого рівня правосвідомості потрібно віднести правосвідомість корумпованих держслужбовців, або співробітників правоохоронних органів та суддів, які порушують закон? До теоретичної, практичної, або, можливо, наукової? Хіба їхня юридична обізнаність та ідеологічна підкованість заважає їм вчиняти протиправні дії? Скоріше, навпаки. Тому віднесення механізму дії правосвідомості до суто духовної й інтелектуальної сфери окремої людини, її психічних та емоційних станів не тільки повернула до життя певну теоретичну доктрину, але, разом із тим, дозволила зняти відповідальність із соціальних інститутів за неправомірні дії та девіантну поведінку індивідуумів, а також посприяла легітимізації дисфункціональної правової системи.

Саме буття говорить про те, що прийняття норм і правил, які не базуються на системі відносин і встановлених у суспільстві колективних уявлень, переводить їх у формальність. Як справедливо зазначав О. Уледов, «правильне вирішення питання про місце правосвідомості у структурі суспільної свідомості припускає з'ясування його специфіки через аналіз тих реальних відносин між людьми, стороною яких воно виступає» [8, с. 99]. Але далі він говорить про штучність правовідносин, адже, на його думку, правові відносини викликані до життя саме потребою впливу на поведінку людей, самі ж правовідносини складаються на основі юридичних норм, які, впливаючи на поведінку людей, викликають правовідносини [8, с. 102-103]. Коло замкнулося. Згідно з цим визначенням, потрібно не вивчати «реальні відносини між людьми» з метою раціонального корегування дій та прийняття обґрунтованих рішень, а лише впливати на поведінку людей за допомогою юридичних норм, формуючи тим самим правосвідомість, адже «правосвідомість (разом із нормами права) обслуговує правовідносини, виступає сторо-

ною останніх» [8, с. 107], і ця її роль, на думку О. Уледова, свідчить про властиву їй специфіку.

Очевидно, що справжньою метою цих маніпуляцій є правосвідомість, яка повинна штучно конструюватися, формуючись у відриві від реальних суспільних відносин. Напевне тому, як зазначав В. Щегорцов, на відміну від західних суспільств, у суспільствах традиціоналістського типу «правосвідомість, право і правовідносини не співпадають ні у своєму змісті, ні у формах вияву» [9, с. 26]. У зв'язку з чим, на нашу думку, відбувається розмивання семантичного поля права і законності. Знак, відриваючись від реальності, позбавляється можливості реферувати та починає позначати сенс, а не значення, репрезентуючи не світ дійсності, а ментальну форму.

У цьому контексті доречно звернутися до концепції «Подвійного послання» (*double bind*) Г. Бейтсона, який вказував на принципову розривність між логічним класом (типом) та його членами [10]. На його думку, логічні типи відповідальні за здійснення демаркації між ментальною формою та її змістом, оскільки терм, який використовується для класу, має інший рівень абстракції, ніж терми, використовувані для його елементів. Тому, якщо логічні типи побудовані всупереч із реальністю, вступають з нею у конфлікт, людина не здатна адекватно зрозуміти сенс мета-повідомлення, а її поведінка буде дисонувати виниклим обставинам.

На нашу думку, у суспільствах традиціоналістського типу правові повідомлення відхиляються від нормальної структури силогізму, завдяки чому суб'єкт отримує взаємно суперечливі вказівки, що належать до різних рівнів комунікації: на когнітивному рівні – заклики з вимогою правової поведінки, а на рівні буття – нівелювання виконання писаних норм і правил усіма суб'єктами суспільних відносин. Звідси – девіантна поведінка та деформація правосвідомості, тотальна корупція та нехтування правилами і правом. Отже, усі ці прояви становлять не ментальну особливість певного народу чи етносу, а є наднаціональним явищем, що виростає з традиціоналістської системи міжособистісних відносин, яка своїми коріннями сягає синкретичного поля общини.

Загальновідомо, що «структура права – це будова, внутрішня форма права, яка виступає як єдність стійких його елементів, частин» [11, с. 334]. Основоположними у структурі розвинутого права є права людини та ключові принципи права: справедливість, рівність, свобода та гуманізм, які проєктуються в загальну сутність права. Тому ключовою функцією права в західно-індивідуалістському суспільстві є врегулювання існуючих суспільних відносин на підставі принципів права, які становлять його сутність. У суспільствах традиціоналістського типу основоположними у структурі права є норми позитивного права, засновані на принципах етатизму та кастового розподілу. Тому функція права полягає там у зменшенні соціальної мобільності та обмеженні доступу до благ представників різних стратифікованих груп. Відповідно до цих ролей, у суспільствах формується ставлення до права: в незахідних – негативне, адже своєю дією воно обмежує, а у західних – позитивне, адже своїм змістом формалізуючи свободу, право саме стає благом.

Водночас, у глобалізованому світі постмодерна суспільна свідомість гібридується, стаючи ціліс-

ним духовним явищем, засадничим чинником якої виступає предметна чуттєвість, а ключовим засобом – інструментальний розум, який породжує фрагментарне мислення. У зв'язку з цим правосвідомість, як частина глобальної суспільної свідомості деконструюється, адже є принципово антиєрархічною й антиаподиктичною, через що модерні визначення права і правосвідомості втрачають свою актуальність. Така особливість сприйняття світу в тотальних умовах послаблення цінностей і цілісності детермінує морально-правовий релятивізм, розмиваючи аксіологічні засади правосвідомості. Заперечуючи будь-якого роду норми, традиції, моральні парадигми, постмодерна свідомість розвінчує авторитети будь-якого рангу, зокрема – політико-правові ідеали Модерну, ставлячи під сумнів природу людського існування як «*res cogitans*», тобто як мислячої реальності, відмовляючи у такий спосіб думці в істинності, а реальності – в існуванні. Це внутрішнє неприйняття однозначності, боротьба з тотальністю знаків і значень відбуваються в добу Постмодерну на всіх рівнях буття, зокрема й у науці.

Ж.-Ф. Ліотар слушно зазначав, що релятивістська спрямованість наукового апарату, яка є внутрішньою притаманною її легітимізуючій процедурі, спричиняє можливість ерозії, що може проявлятися не меншою мірою, ніж робота ерозії у спекулятивному дискурсі. На думку філософа, прикметна характеристика цього процесу криється в тому, що він «закладає підвалини легітимації науки та істини в автономії співрозмовників, залучених до етичної, соціальної й політичної практики... [Але] з цією формою легітимації пов'язані невідкладні проблеми: відмінність між денотативною тезою з когнітивним значенням та приписуваною тезою про практичне значення тієї самої релевантності й, отже, компетентності» [12, с. 30-31]. Тобто якщо домінуючою тезою в науці Модерну була секуляризація свідомості та «разчаклування» світу шляхом пошуку і виявлення абсолютного знання на принципах логоцентризму, то в епоху Постмодерну завданням науки стала деконструкція культури і, як наслідок, – «зняття чарів» зі світу іронічністю трактувань, десакралізацією високих матерій і розвінчанням усіх абсолютів.

Неважко простежити зв'язок зазначених факторів із правом та специфікою його розуміння. Так, на думку Є. Попова, постмодернізм і право входять у явний дисонанс, адже «перший націлений на «схоплювання» та подальше багатократне відтворення в образах, символах і культурних кодах переважно гострих соціальних ситуацій і явищ, друге – право – транслює логіку, доцільність і закономірність тенденцій суспільного розвитку» [13, с. 11-12]. Постмодернізм руйнує природні й невідчужувані засади та цінності людини з позиції права, а саме право знає таких змін, які впливають на його сприйняття, яке, завдяки «постмодерністській чутливості» (Ж.-Ф. Ліотар), ґрунтується вже не на розумі, а на почуттях. І якщо завдяки інформатизації у постмодерному суспільстві існує певна обізнаність стосовно своїх прав, у той же час простежується загрозлива легковажність та нехтування своїми обов'язками.

Легітимація узвичаєних норм у постмодерний період відбувається шляхом регламентації проведення дискурсу, адже в умовах ризомності знаків і значень, інтертекстуальності і інтерсуб'єктивності

практики аргументації, норми апіорі визнані як довільні встановлення, оцінка яким може бути дана лише гіпотетично. Це дало підстави Ж. Бодрійяру розглядати соціальну систему як похідну від знакової системи, одиницею якої є «симулякр». На його думку симуляція є небезпечною, «бо дозволяє в будь-який момент зробити припущення, поза своїм предметом, що порядок і закон самі можуть-таки бути всього-на-всього симуляцією» [14, с. 32]. Йдеться про постмодерну владу знаків та систем, що їх виробляють. На думку філософа, панування за допомогою знакових систем змінює стратегічні цілі Модерну з процесу виробництва, отримання прибутку й експлуатації на постмодерні маніпуляції знаками, сенсами і свідомістю. Знаки, у процесі симуляції, відриваючись від своїх референтів, перетворюються на «симулякри», які відтворюють і транслюють сенси, що не є адекватними соціальним подіям і ситуаціям. Відбувається розрив між знаком і реальністю.

У цьому контексті цікаво прослідкувати зміни, що спіткали право з позиції концепції «покоління» прав людини. Загальновідомо, що першим поколінням прав людини визнаються базові ліберальні цінності, які були сформульовані в західних країнах під час буржуазного руху. Права першого покоління відображають так звану негативну свободу – «*Laissez-faire*», в рамках яких свобода розуміється як відсутність примусу, що зобов'язує державу утримуватися від втручання у сферу приватного і лише створювати умови для участі громадян у публічному житті [15, с. 19]. Зв'язок прав першого покоління із суспільною практикою був настільки очевидним, що ця опосередкованість базових прав суспільними відносинами лягла в основу марксистської теорії базису та юридичної й політичної надбудови.

Права людини другого покоління є правами у соціально-економічній, а також у культурній сферах. Ці права, згідно з «Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права», прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, базувалися вже на позитивному розумінні свободи, тобто свободи, реальна можливість здійснення якої визначалася встановленими нормами. І хоча права другого покоління ґрунтувалися на правах першого, були їхнім логічним продовженням та могли бути здійсненими тільки у разі, «якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само як і своїми громадянськими й політичними правами» [16], вони становили собою певний синтетичний конструкт, адже виводилися не із системи суспільних відносин, а умоглядно, з іншого абстрактного конструкту – базових прав людини.

Наступне покоління прав людини демонструє ще більшу штучність і відірваність від системи відносин. На думку низки дослідників, третє покоління прав людини містить «право на розвиток, на мир, незалежність, самовизначення, територіальну цілісність, суверенітет, позбавлення від колоніального гноблення, право на гідне життя, на здорове навколишнє середовище, на спільну спадщину людства, а також право на комунікації» [17, с. 100]. Очевидно, що їхня поява – результат радикального соціального конструювання, адже кожен із перелічених елементів побудований на ідеальних засадах гуманізму та спів-

відноситься з реальністю тільки через об'єктивовану й інституціоналізовану систему базових прав.

Як слушно зазначали П. Бергер та Т. Лукман, «соціальний устрій... створюється людиною в процесі постійної екстерналізації» [18, с. 88]. Але якщо у добу Модерну конституюючим елементом соціальної реальності були знання, які співвідносилися з реальністю та через це отримували свою легітимізацію, то в епоху Постмодерну реальній дійсності протиставляється ідеальний образ, відірваний від свого референту, а легітимуючим чинником стає процедуральний характер дискурсу, який визначає спосіб упорядкування буття відповідно до правил, що ним задаються. Очевидний конструктивістський вектор у правах першого покоління замінюється постструктуралістським деконструктивізмом у наступних поколіннях прав. У його рамках «неминучість інтерпретації, що постулюється, дає можливість індивіду творити нові сенси (або відтінки сенсу), що вже є шляхом до «влади», до «панування» над світом, оскільки в тому світі постструктуралізму, де домінують уявлення про практику не як про чуттєво-предметні форми життєдіяльності, а як про дискурсивні практики, тобто фактично замкнених у межах свідомості, «накладання» нового сенсу на будь-який феномен матеріальної або духовної дійсності означає його підпорядкування цьому «новому змісту» [19, с. 66]. Внаслідок того, що різні варіанти постструктуралістської думки були задані в спробі осмислення «вивороту» структури, місце безособової логіки зайняла емоційна сфера, правовий порядок змінився формалізмом, а цілісність – різномірністю і фрагментарністю. При цьому одна зі сторін постмодерної правосвідомості включила в себе те, що можна було б назвати «метафізикою бажань» (пульсації, інтенсивності, енергії), а інша – специфічні плюралізовані відмінності (сингулярності, партикулярності). У підсумку, в правосвідомості зміцнилася «ілюзія створення універсальної парадигми «текстуальної свідомості», «універсального семіоаналізу», – парадигми, що виражає критерій абсолютної відмінності новітнього етапу культури від інших культур, а також здатний охопити свідомість і як основу, і як предмет» [20, с. 13]. Дана парадигма позиціонує подальший розвиток як пов'язаний із деконструкцією і переосмисленням існуючого, а отже, позбавлення від аксіологічних підстав культури Модерну стає своєрідною програмою Постмодерну.

Цю програму можна розглядати як відповідну данину комунітаризму, адже на її підставі формується надлокальна модель соціально регульованого капіталізму, яка передбачає відносини між елементами, засновані на формальній ієрархії. У рамках концепції міжнародного режиму модель вертикальної організаційної структури, що пропонується як певний інструмент глобальної політики, нівелює демократичні та ліберально-правові цінності.

Отже, постмодерна культура у глобальному вимірі продукує низку гібридних соціокультурних форм: вертикально врегульований соціальними нормами лібералізм і капіталізм; формально існуючі синтетичні права людини, які не мають онтологічного виміру та не забезпечені механізмами виконання і контролю; закладену на системному рівні безкомпромісну вимогу компромісу, яка втілюється як релятивістський універсальний і надісторичний глобаль-

ний порядок. Ці форми були відрефлексовані постмодерною філософією, яка проповідує «уславлення безтурботного плюралізму, переконання у взаємній непродуктивності й «неперекладуваності» різних форм життя, акцент, який ставиться на суперечці, а не згоді; деонтологізацію світу, що передбачає «фіктивний характер будь-якої реальності» [21, с. 103]. І хоча постмодерна аксіологія втілюється у новому, заснованому на нонконформізмі, ставленні до рас, статі, культур, меншин, разом із тим, на тлі суперечностей із традиційними поглядами на класи, відносини між жінками і чоловіками, сімейні цінності й духовні орієнтири, у сучасному світі виникають нові ментальні конфлікти. Плюралістична модель Постмодерну викликає децентралізацію соціальних і культурних зв'язків, що знаходить свій прояв і у правовій сфері у вигляді нормативної терпимості до ненормативності.

Зазначені фактори постають і як системотвірні конструкти, і як аксіологічні чинники, які формують постмодерну свідомість. Окрім того, при всій своїй неоднозначності вони позиціонуються як ключові інтеграційні установки глобалізації, небезпідставно стаючи об'єктом критики з боку співтовариств, що мають сталі погляди і традиційні соціокультурні установки. Тому виникає кілька внутрішніх суперечностей, які супроводжують процес формування постмодерної правосвідомості: втрата людиною ціннісно-смыслових життєвих орієнтирів за одночасного зростання ролі індивідуалістичних установок; нівелювання в глобальній практиці повсякденних відносин традиційних норм і цінностей, вироблених у рамках локальних культур; розпад синкретичного світосприйняття на безліч фрагментів, слабо структурованих між собою; скептицизм щодо людини як суб'єкта цілераціональної діяльності та пізнання, і, як наслідок, – заперечення модерного антропоцентризму й гуманізму; розчарування в раціоналізмі, а також у розроблених на його основі ідеалах і цінностях сцієнтизму.

Разом із тим, західні вчені прагнуть підходити до питання правосвідомості з логіко-семантичної позиції, згідно з якою право повинно задовольняти принципам матеріальної адекватності і формальної несуперечливості, та з прагматичної позиції, на підставі якої вчені оцінюють правосвідомість як те, що розуміють люди під поняттям «право». Так, М. Хертоу стверджує, що сприйняття людиною права, з одного боку, нерозривно пов'язане з розумінням права як явища, а з іншого – розуміння сутності права не може розглядатися окремо від позитивних норм офіційного права [22]. До цього додамо: й діючої системи суспільних відносин.

Як слушно зазначав Ю. Хабермас, «згідно з прагматистською інтерпретацією, на місці «відображення» реальності виступає уявлення про те, як, вирішуючи проблеми, «впоратися» із викликами реальності. Відповідно, ми набуваємо знання фактів у ході конструктивного знайомства із надскладною і приголомшливою середою. Природа дає лише непрямую відповідь, так як всі відповіді залишаються співвіднесеними зі структурою наших постановок питань. Те, що ми називали «світом», складається не з сукупності фактів. Швидше, це загальне позначення когнітивно релевантних обмежень, яким підкоряються наші спроби вчитися на приголомшливих реакціях приро-

ди і за допомогою надійних прогнозів зробити контрольованими випадкові природні події» [23, с. 22].

У цьому контексті глобальна правосвідомість прагне до деформалізації, адже, з одного боку, всі аксіологічні константи глобального права у вигляді прав людини, справедливості, свободи є особистісно-центрованими, а з іншого, – глобальна модель права накладається на системи суспільних відносин суспільств, які знаходяться на різних стадіях розвитку, що викликає трансформації права, правових відносин і правосвідомості. У зв'язку з цим, на нашу думку, найбільш коректним визначенням правосвідомості у її співвідношенні зі змістом поняття «глобалізація» буде визначення В. Нерсесянца, який визначає правосвідомість як одну із форм існування права поряд із правовою нормою та правовими відношеннями [24, с. 51]. Це визначення, будучи найзагальнішим і найабстрактнішим, з різноманіття даних вбирає лише моменти, що підпадають під категорію всезагального, а тому відповідає як західній індивідуалістській системі відносин, так і усім трансформаціям, якої зазнають право і правосвідомість у традиціоналістських суспільствах. Адже у сучасних умовах правосвідомість складається з розмаїття приватних і соціальних практик, що у своїй дихотомічній єдності становлять надскладну палітру самореалізації як суспільств, так і індивідів.

Висновки

У глобалізованому світі постмодерна суспільна свідомість є цілісним духовним явищем, засадничим чинником якої виступає предметна чуттєвість, а ключовим засобом – інструментальний розум, який породжує фрагментарне мислення. Через це правосвідомість як частина глобальної суспільної свідомості прагне до деформалізації, адже є принципово антиєрархічною й антиаподиктичною. Тому діючим визначенням правової свідомості у її співвідношенні зі змістом поняття «глобалізація» буде найзагальніше і найабстрактніше визначення правосвідомості як однієї з форм існування права поряд із правовою нормою та правовими відношеннями. Воно з різноманіття даних вбирає лише моменти, що підпадають під категорію всезагального, а тому відповідає полісоціокультурному феномену глобалізації.

Список літератури

1. Шевцов С.П. Метаморфозы права. Право и правовая традиция / С. П. Шевцов ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 408 с. – (Политическая теория).
2. Шершеневич Г.Ф. О чувстве законности : Публичная лекция, читанная 10 марта 1897 г. профессором Казанского Университета Г. Ф. Шершеневичем. – Казань: Типо-литография Императорского Университета, 1897. – 28 с.
3. Бельский К.Т. Формирование и развитие социалистического правосознания / Бельский К.Т. – М. : «Высшая школа», 1982. – 183 с.
4. Фарбер И.Е. Правосознание как форма общественно-го сознания / И.Е. Фарбер. – М. : Юридическая литература, 1963. – 206 с.
5. Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах / Алексеев С. С. – Т. I. – М. : Юрид. лит. 1981. – 361 с.

С.С. Орден

ФИЛОСОФСКАЯ ЭКСПЛИКАЦИЯ ПОНЯТИЯ ПОСТМОДЕРНОГО ПРАВОСОЗНАНИЯ ОБЩЕСТВА

В статье раскрывается содержание понятия постмодерного правосознания общества.

Ключевые слова: правосознание, право, Постмодерн, релятивизм, постструктурализм, деконструктивизм.

S. Ordenov

PHILOSOPHICAL EXPLICATION OF THE CONCEPT OF POSTMODERN LEGAL CONSCIOUSNESS OF SOCIETY

The article examines the concept of postmodern legal consciousness of the society.

Keywords: legal consciousness, law, Postmodern, relativism, post-structuralism, deconstructionism.

6. Калиновский Ю. Ю. Громадянська правосвідомість як основа функціонування правового суспільства / Ю. Ю. Калиновський // Грані. – 2005. – № 4 (42). – С. 118-122.

7. Баринов Э.Э. Конституционное правосознание в Российской Федерации [Текст] : автореф. дис. на получение науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «конституционное право ; муниципальное право» / Э. Э. Баринов. – Ростов-на-Дону, 2001. – 23 с.

8. Уледов А.К. Структура общественного ознания (Теоретико-социологическое исследование) / Уледов А. К. – М. : Мысль, 1968. – 324с.

9. Щегорцов В. А. Социология правосознания / Щегорцов В. А. – М. : Мысль, 1981, – 174 с.

10. Bateson G. Toward a theory of schizophrenia / G. Bateson, with D. Jackson, J. Haley and J. Weackland // Behavioral science. – 1956. – Vol. 1. – № 4. – P. 251-264.

11. Кашанина Т.В. Происхождение государства и права : учеб. пособие / Кашанина Т. В. – М. : Высшее образование, 2008. – 358 с.

12. Лютар Ж.-Ф. Ситуация постмодерну / Ж.-Ф. Лютар // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 5-6. – С. 15-38.

13. Попов Е.А. Право и постмодернизм / Е. А. Попов // Вопросы правоведения. – М. : Международный исследовательский институт, 2011, № 2 (10). – С. 8-18

14. Бодрийяр Ж. Симулякри і симуляції / Ж. Бодрийяр ; [пер с фр. В. Ховхун]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 230 с.

15. Берлин И. Две концепции свободы / И. Берлин // Современный либерализм : Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрен ; [пер. с англ. Л. Б.Макеевой]. – М. : Прогресс-традиция, 1998. – С.19-43.

16. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. [Электронный ресурс]. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года. Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml. – Назва з екрана.

17. Козлитина М.Г. Права человека и гражданина как социально-юридический феномен : плюрализм концептуального осмысления / М. Г. Козлитина // Общество. Среда. Развитие : Научно-теоретический журнал. – 2010. – № 3 (16). – С. 97-101.

18. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : «Медиум», 1995. – 334 с.

19. Квеско Р.Б. Социоллингвистическая коммуникация как элемент общественных отношений [Электронный ресурс] / Р. Б. Квеско, И. Л. Ванина, С. Б. Квеско, А. П. Чубик, С. В. Бухтояров, Н. Е. Емельянова // Известия Томского политехнического университета. Серия Философия. Социология. Культурология. – Т. 311. – №7. – Томск, 2007. – С. 61-67. – Режим доступа : <http://izvestiya.tpu.ru/ru/archive/old/article.html?id=187435&journalId=176237>. – Назва з екрана.

20. Савельева М. Ю. Введение в метатеорию сознания / Савельева М. Ю. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 334 с.

21. Краснодембский З. На постмодерністських роздоріжжях культури / З. Краснодембський ; [пер. з польськ. Р. Харчук]. – К. : Основи, 2000. – 196 с.

22. Hertogh M. A «European» Conception of Legal Consciousness: Rediscovering Eugen Ehrlich [Электронный ресурс] / M. Hertogh // Journal of Law and Society. – 2004. – Vol. 31. – №4. – P. 457-481. – Режим доступа : <http://ssrn.com/abstract=619883>. – Назва з екрана.

23. Хабермас Ю. Ах, Европа. Небольшие политические сочинения / Хабермас Ю. ; Пер. с нем. Б. М. Скуратова. – М. : Издательство «Весь мир», 2012. – 160 с.

24. Нерсесянц В.С. Философия права. Учебник для вузов / В. С. Нерсесянц. – М. : Издательская группа ИНФРА М – НОРМА, 1997. – 652 с.